

LIBURVAK

SOBRE LA ESENCIA: *Xavier Zubiri*. Sociedad de Estudios y Publicaciones. Madrid, 1962. Salneurria, 280 ptas.

Ona, ba, ainbeste esames esnatu dituen liburua. Idazti zahar eta berri askoren utsunea berak bakarrik bete dezakena. Aspaldion ez dut liburu au eskuratzeko ainbat irrika bestetarako izan. Gure urietan, ttririka-ttarraka, beti liburu gosea dariela dabiltzan gizonak ikusi oi dira, erakustegi aurretan ao xabalik. Ba, olaxe ibilli natzaizu ni ere oraingoan. Ta ez nintzan ni errudun, egille ta argitaldaria baiño. 4.000 ale atera zituzten lehenengo argitalpenean ta, eguzki gaztearen egopean terral umexka bezelaxe, galdu ziran begitatik egun-argitara orduko. Ta ori salneurria merkea zuelarik...! Espaiñi'ak noiz ezagutu ote du beste olakorik oinbesteko filosofia-trinkotasunean ta gai ain filosofikoan. Ortega-ta saldu dire erruz, baiña nun dute oiek Xabier'en filosofia-giarrik? Zubiri sakona da, mardula, trinkoa. Beste oiek lorategi apaiñak dituzte; Zubiri baso itxia da, gozokeri eskasekoa. Ortega'ri, bere itz-zoramenak jarraitzaille aunitz irabazi dizkio; baiña gure idazlearekin ezin olakorik gerta, ez gaizki edo nolabait idazten duelako, bere izkribu-modua bestearen ao-zurigarri ezti az gantzutu ez duelako baizik. Xabier aundiak zientzia egiten du (ez da zientzia-zabaldurari begira ari), ta onetarako maiz literatura-soiñeko batzu galgarri dire: filosofiaren urre-meatza obeki aitzurtzen da makautsean, giza-giar bizia agerian dela, goante xuriz eta frak apaiñez jantzita baiño. Zubiri'gana datozenak, ba, filosofiaren billa datoz, eta alaz ere millaka irakurlegai ditu. *Snob* apurño bat izango da auen artean, nork duda lezake; baiña ez eskierki filosofialaria oien loxintxaz dabillelako.

Sobre la esencia-z kritikapen asko zabaldu dire, egunerokoak beraz mintzatzen ateraifio. Zer da, ba, liburua? Konforma gaitzen onekin bakarrik oraingoan (bere mamia itxuraz eta sintetikoki emateak orrialde asko eramango bailizkiguke emen): iru atal ditu. Esentzia-arazoaren esparrua aurkezten zaigu lehenengoan; ondotik, esentziaren zertasunaz eman diren eritzirik nabarmenenak, ta irugarrenean Zubiri beraren erantzuna. Azken atal au da luzeena: 97-517 orrialdeak.

Irakurgaita zaila, oso zaila batzuetan; aurreko batean bost orrialdek ziotenaz jabetzen, bi ordu joan zitzaizkidan. Ta ala ere oso argia da, ez dut nik iñun (metafisika ta esentziari dagokion onetan) ezer argiagorik aurkitu. Luma illargi-printzatan blai egiñik darabilkiela esango luke batek. Ideia, tajuz eta zuzen eramana; idazkera, oso neurtua, gogapen-gorputzari lotu-lotua. Ez da iñoiz izkuntzaren egada illaunean txirristatuko Zubiri'ren ideia. Buruaren neurriko txapela beti.

Sakona da. Arazoen burutik biotz-muifietaraifio doa arrazoi-keta, meta-aga lerdan-zuzenaren antzera. Ba-daki (nola jakin, gero!) zer nai duen eta ontologiaren (bildur naiz ez ote didan itzak saldukeriren bat egingo...) barne-barneraifio sartzen du Zubiri'k bere adimen-etzpata. Testigubide bat ekarri nairik liburu osoa aipatu bearko nuke.

Kritikaria paregabea da. Or, lekuko, zume zauliz, analisisa txairu ta txundigarritz, Aristotele'ri ematen dion jipoia. Iñoren teoriak agertzean ba-du, agian, Gilson'en alako zerbaiz. Lehenik, ajolagabetasun-edo batekin azaltzen du etsaiaren irakasbidea, ta irakurlea "au beintzat egia duk" esatera doan unean ekiten dio artajorrari, argi berriak, zoragarriak erakutsiaz. Ta zeru zaharrean, filosofia zimelduan, Zubiri'ren deira, ba-doa illargia jeikitzen, biribiltzen, bere argitan ixar xaxpiki ttarrapattariak loak artzeifio. Zitalkeririk gabe, aurpegi txeratsuz; baiña bide ezagunari iñoiz uko egin gabe.

Lana trinkoa da, argi-alez bete-betea, zirrikiturik gabea; arrazoi-keta logika-argitan darama, itzalperik billatu gabe: ez du eznaiz-banaizko illunabar-bidetxigorrik. Liburuaren arrazoi-aria beti daki irakurleak nundik doan.

Au dena ideia-erakuspen zeatz batez frogat bear nizuke, baiña ezin, ba. Jakin dezagun euskaldunok, ba-dugula liburu aundi bat, euskal-adimenak eman dituenetako ederren bat "De la esencia" onetan. Izango ahal da bere guna emango digunik.

Orain ogeitamar urte ozta-ozta, Altzo'ko Aita Migel Kaputxinoak lan polit bat eman zigun: "Filosofía Vasca". Bertan ikus litezke, zerrrendan, euskaldun pentsamendu-pionerak. Ta oiek denak ikusi ondoren (ta falta diren azken garaikoak gogoan ditugula), bidezko dela uste dut galdera bat: ez ote dago Zubiri pentsalari oien gaitetik? Euskal-filosofiarik iñoiz izan bada (Vitoria ez zen euskalduna, ta bestelako arrazoirik ere topa liteke ukatzeko), ez da Xabier arbolaren

fruturik zimelena. Ez ote, gero, Zubiri'ren filosofia-lana euskal-adimene-tatik jaio den baliotsuena, jatorrena, serio ta burutsuena.

Xabier Zubiri Donosti'an jaio zitzaigun eta aurten beteko ditu 65 urte. Barcelona'n eta Madril'en irakatsi du geienbat; baiña Euskal-erriak Unibersidad-erik balu, ez ote lioke bere lanari ementxe ekingo? Ba-dakigu bere jaioterria maite duena, baiña gure udaberri izoztutik udazken antzua derrior...

Zubiri iturri askotatik edaniko gizona dugu ta jakintza-mota asko ezagutzen dituena. Ortega ta Unamuno'z argiro idatzi duen Oromi'ren eritziz, ez da Espaiñi'an bera bezainbatean ornituriko adimenik. Matematika ta Fisika-Kimikak eta gaurko jakintza positibuen aurrerapenak batetik, Eskolastika ta geroztiko filosofiak (Hegel, Descartes, t.a.) bestetik, Grezia'koa ere zuzenean ezagutzen du. Izkuntza aldetik, erdera ez du nolabait erabiltzen, bere izkuntza-berritzean ikus ditekenez. Zer ez ote zigun egingo gizon onek jaioterrian eta euskeran, bide erorosik izan balu!

Ogei milla folio idatzirik dauzka, diotenez. Eundaka konferentzietan emaniko irakaspenak or daude argitara eman zai. Ta dena Espaiñi guzian eman den goi-maillakoena. Euskerak noiz izango ote du oinbesteko langillerik? Olako bi gizon, besterik ez, beren katedra ta guzi, bagenitu, bestelako oillarrak kukurruku joko lioke, bai, gure egunsenti berriari.

Amari dezadan luzatzeke. Norbait asarratu egin omen da Ortega'rik aipatu ez duelako. Garai batean, Zubiri esistentzialista zen, neska matrakak ta mutil sastrakak esistentzia-suaren jiraka jartzeko "txalopintxaloka" zebillena ez izanarren. Zubiri gizon jasoagoa zen, baiña —agi zenez— esistentziatiarra. Ala ere, berak ez omen du sekulatan konprenitu zergatik sarrarazi nai zuten (duten?) Paris'ko "cave" batean. Ta nola diren gauzak! Amairu urte nituelarik, aipatu zidaten Zubiri lehenengo aldiz, ta Espaiñi'an ere esistentzialismu-aurrerapenak ba-genituela esateko, ta Zubiri zela guzien buru.

Ta Ortega'rengana itzuliaz: ez ote da esistentzialista ainbat ortegatiar gure Xabier? Dena dela, Ortega'ren zutzer-errealidade dantzari (barka!) ta gorpuzgabea ta Zubiri'ren errealidade soilla (simpliciter) senide naiz aideko direla sifisteak ere lanak emango lizkioke norbaiti. Ta auzi au Filosofia-asierakoa da. Kidetasunik baldin bada, kezkaetan legoke (ta ori ere, nola litzaken ongi neurtu bearko genuke).

Asiera ederra Zubiri'k bere "Estudios Filosóficos" bildumari eman diona. Lan guziari dagokion trapala gozoa lehenbaitlehen izan dezagula.

INTXAUSTI'TAR JOSEBA.

BATA TA BESTEA (Lo uno y lo otro), Celaya-n zurrunbilluaren biran.

Aspaldi dalarik ezagutzen nuen Gabriel Celaya olerkari bezela, bere bertso jario mozkortiak, geranetik eta gaudenetik, zenbait irudiren zurrunbilloan zear beste mundu batzuen gaindi eramaten gaitu, etengabeko bide-txiurretatik, sentipen ametsera. Batez ere indar aundidun poeta da, adoretsua ezin geiagorano, ta beti... zerbait esaten diguna, ta ori ezta gutxi.

Garcia Lorca-k erakusbide asko ditu, izkuntza bortitza, baña bai bere esan naietan lasto asko ere, ta Juan Ramón, geien-geiena lasto utsa da; izkuntza txanbelliña darabil, baña ezer esateke. Celaya, berriz, beti zerbait jakingarri esaten diguna; maiz bere esanakin konforme ez ba-gaude ere, gutxienez beste era bateko pentsamena adierazten digu, ta ori ere geure jakingarriako.

Orain idatzi berri du bigarren nobela, *Lo uno y lo otro*, Barcelona-ko Seix Barral-ek argitaratua. Nobelan ere, olerkari bezela, esangura aundiak darama. Bere argumentua ezta aitzakia bat baizik, tarteka beste gauza asko esateko.

Gizartean bata-besteakiko artu-emanaz azaltzen du; iñoiz, irudiz, mitolojiako azalpenekin baliatuz. Bata ta bestea, len eta orain, kon-dairaren auzian jartzen ditu. Idea askotan Camus-en erak ditu, bere filosofian dituala oñarririk geienak, esango genuke. Dakidan idazleren batekin konparatzekotan beintzat, Camus-ekin konparatuko nuke. Filosofia egigea, absurdoa, ixuritzen du bere orrialdeak barna. Orregaitik diot nobela orrek ez duala beste argibiderik tarteka bere ideak azaltzea baizik. Berriz, mitolojiako jainkokien izakera aitzakiz arturik, gauzak azaltze ori ere Camus ber-berak amaika aldiz erabilli du bere sayoetan. Jakiña, ortan ezta Camus lenengoa.

Mundu arruntean, bizitzaren lokarri indarra degu gerok asko kontratzeke lagun-urkoen artean adiskideen ingurua. Inguru ori gabe ez dakigu bizi izaten, bakardade izugarri batean norperekiko mundu itxuak erotu gabe. Lagunarteko giroaren goxotasunak atsegintzen gaitu. Gañera, maiz bear-bearrezko iduritzen zaizkigu zenbait ardua, kezka ta larritasuni iges egiteko. Etzaigu gustatzen bakar-bakarrik bizitzerik, Besterik ezean Ingres-en bioliña bear degu geron barnea lasaituko badegu. Bakardadea erotzekoa da; bakardadeak beldurtzen gaitu. Baña beldur ori nundikoa degu? Geure izateaz ez aal gera beldurtzen? Pentsamenaren zurrunbilloa, errazoiaren bidez, sentimenduak uxatzen asten danean, orduan arkitzen gera izaturik, bakardade beldurgarrian ume-zurtz.

Sören Kierkegaard-engandik, sentimentu ta errazoiaren burruka-
tik, jasotako frutua degu larrimin oien iturburua.

Esistenzialismoaren mugak miakatuz. Bertatik iges egin nai degu, baña zurrunbillo orrek berekiko indarra du tiratzeko. Gizonak zentzunaren almena bai du beste abereengandik bereizteko, zentzunari ezin diogu ukorik egin, geure nortasuna ukatzerik nai ez baldin bade-
gu beintzat, ta or dago korapilloa. Zergaitik, bestaldetik, eundaka ur-
teak damazkigu kristautasun pentsamenaren menpean, ta goizetik-
gabera ezin genezake gure burutik bere indarra astindu, batez ere oiek
ditugunean reflejoen zelulak bezela gure moralaren oñarrietan finka-
turik. Gañera iñork iñundik ezta geroko etorkizun utsean murgil-
tzerik, ez dugu nai geroan ezer ez arkitzerik; arengandik aruntzago
ere zerbait arkitu nai degu bizitzaren abentura onen ondoren: or dago
kakoa. Ta oiek dira gaurko pentsamenetan agiri diran larritasunak.
Geran au suntsitzearen beldurrez gabiltza, naizta anitz abestruza bere
egopean bezela, kristautasunaren egalpean gorde.

Ja!... errazoi gure doai bat da, ta orregaitik degu doai orren trukez
larrimiñaren mingostasuna gurekin. Askok, belarriak estali, bizkarra
eman eta kitto; bañan, beste askok, ordea, ezin dute doai ori ukatu,
ta bere arriskuaren gizontasunean tinko dijoaz argi billa. Argi billa?
Argi billa esan det? Nora... itzalera ez-ezik? Kezka larrimintzen
danean ezta argia billatzerik, ezta pakerik, gaur-gaurkoz beintzat,
Jainkoagan atsedendu ezik. Baña, bein pentsamenak alde ortako muga
eten ezkeru oso gaitza da berriz lenera jotzen. Eboluzioaren aldakun-
tza ori, badirudi lege bat dala gizonagan. Beraz, era ortako aztarki-
zunak egitea gizonki jokatzea da. Bestela pentsamenaren almenak ez
dute deus balio. Orregaitik, gizontasunak berakin ditu korapillo guzti
oiek, ta ori da Celaya-k bere gizontasunean darabillen gaia.

Gauza guztien barrukaldetik, gaurko pentsamenaren erak eskatzen
duena au da: zergaitik? zertarako? Ausarti, erantzuntzat egia bat
billatu nairik.

Dagona dagon bezela obe dala, gauza oiek erabagitzerik eztalako?
Zergaitik? Egia, matematika utsa da. Bai. Absoluto bat izan balitz
begien bistan, ez legoke "zergaitik?" galdetu bearrik. Gauzak egi-
indarrez egiñak izan balira etzegen zalantzarik. Baña, lastima... Billa
gabiltza, ta ez jakin galdu zan, izan zan edo dagoan; iñoiz guzion
kezkek ase al izango diranik gabe. "Billa dabillena nerekin dago".
Ulerkaitz danontzat. Emen ez baita errespetatzen billa dabillenic, ta
ezta errespetatuko ere, besterenari belarriak gor ditugun artean. Ori
Celaya-k ondo daki.

Tesisko deritzaien era ortako nobela da, ta gaurko gizadiaren barna
dabiltzan kezka asko azaltzen ditu saio antzera. Obeto esanda, sozio-

loji tesis bat burutzeko egindako nobela da. Biotza ta burua jartzen ditu burrukan.

Nobelaren bortitzak arnasa artzeko asti gabe eramaten gaitu orrialdeak zear. Jakiña, ez beti atsegiñez, arkitzen ditugun gauza asko ezin genitzake guziz ontzat artu, ta ala ere, asi ta beste gabe, eskuetatik kendu ezifilik irakurtzen da azkenerrate. Tarteka-marteka olerkari agiri bada ere, badu Celaya-k nobelagillearen giarra. Balzac eta Dostoyevski gandik onuntza izan diran nobelista aletakoen artean jartzeko bezelakoa da, Gauzak eta pentsamenak argi ta garbi adierazten dakien indarrak eramaten gaitu bere gurpil-ardatz inguru-minguruaren biran. Euskerazko nobeletan ezta oraindik olakorik sortu. Gauza askotan, badirudi marraskilloa bere azal barruan bezela bizi gerala, norberaren atmosferan, arnasa atzeko jux-juxtuan zulotxo bat kanpokaldera degularik. Gutxien uste danean intoxikatuta iltzeko zorian.

Ruth Benedict-ek bere *Patterns of Culture*-n aipatzen dituan Kwakiutl-ak agotan arturik adierazten digu gizonaren arrotasuna. Hoang-Ti ipintzen du diktadore aundikien eredu bezela, erbesteko etsaiegandik gorde nairik China-ko murallakin esiturik biziaz, erkideak zituan menperaturik bere esparruan, ta atzerrian ez-ezik, bere erri barruan zituan etsaiak. Bere jauregi naspillean irteneziñezko gelak zitularik, bertako herri etzekitenak galtzeko, bera zan beldurrez noizbait berak gutxien uste zuen gelaren batean etsairen batek ilgo ote zuan.

Adibidez, irudizat, Stalin, Hitler eta pentsatu zezakean beste diktadoreren bat aipatzen ditu, andiputz oiek ere beren larritasunekin bizieziñik dirala erakusteko. Grezia zaarreko jainkokiekin ere ederki baliatzen da zenbait azalpenen sinboloa egiñaz. Len eta orain, bata ta bestea, biak gizonentzako problema berdiñak izanik, gure izakera, ziranak, geranak eta izango diranak auzi berdiñean jarriaz, betiko sekula-sekuletan. Prometeo libertade alde ta ber-bera, aukeratu zuan bideak menperaturik, azkenean bere ausartasuna katepean sariturik.

Emakumezkoak ere badute beren partea. Era askotakoak azaltzen ditu, baña beren artean Hernán Cortés eta La Malinche-n arteko gora-berak dira sakonenak; guri eskolan kondaira irakasleak erakutsi gabeak, ta ortik ikusten degu Cortés ere etzala uste genun bezin santua. Oien irudia Bernabé ta Glorian jartzen ditu.

Eta tribua —Celaya-k “tribua” deitzen dio gizon baten inguruan klan bat jarririk dabilzeneri—. Tribua da nobelan azaltzen dan arri-garriena eta jakingarriena noski. Gizon bat dute buruzagi. Ikaragarria da gizon orrek bere ingurukoeri obeidu eragiteko duan ezkutuko almen indartsua. Ta, gero, ingurukoeren alkar bearra. Camus-en absurdo beraren fenomenu biurri bat da. Batzuetan lagun-urkoren ingurua da

eta urrengo beren idealak elburutzeko duen alkargo batek berakin izaten dituan agintzak eta bete bearrak eragifnezkoak dira; emen ere gauza batzuek beste batzuekin konparaturik; bata ta bestea, nobelaren aria jarraituz.

Politikaren azpijaneko lanak ere ederki agertzen ditu, "ultrak" aintzat arturik. Ori baida nobelaren argumentua. Obeto esanda, ori da aitzakigarri tesisa betetzeko.

Nagusi ta langille arteko auzia, ta rutinaren lan nekegarriak ere, zearka baño ezpada ere, badarabilzki.

Gutxienez beintzat, *Rapsodia Euskara* atsegin iduritu zitzaien gu-ziak irakurri bear lukete. Euskaldunontzat ere, poesia liburu ori bedori bezin ona edo ohea da. Ba du gauza jakingarririk era berriko nobela onek.

Bata eta bestea, izakeretan, kondairan, gauzetan... Sophokles, Shakespeare-n bezela; Camus, Celaya-n. Batekoa bestean zurrunbilloaren biran; gaurkoa, lengoan eta lengoa gaurkoan; bata ta bestea, zorakor, inguru-minguru. Celaya, bere zelayan. Ta, zelai ezaugarria deritxogu, irakurle, bertan nai badezu txastatu.

J. SAN MARTIN.

GAZTELU. *Musika ixilla. Fray Luis León eta Donibane Gurutzen olerkirik onenak, erderaz eta euskeraz, Gaztelu'k autatuak eta itzuliak.* Sarrera, Orixe'k. N. Basterretxearen irudiak. Colección Azkue n.º 3. Editorial Auñamendi, San Sebastián.

Ixil-ixillik, liburuaren izenari dagokionez, jardun du lanean Joan Inazio Goikoetxea —"Gaztelu" euskal-letretan— apaiz jaunak *Musika ixilla* deritzan liburu mardul au lantzen eta osatzen, eta ustekabean artu gaitu zenbait euskaltzale ain betea eta biribilla argitara duenean.

Izan ere, tituluaren diona ematen digu eta oparo eman gaiñera. Bi poeta gaztelau artu ditu, ospatsuak biak eta ongi ezagunak, nor bere bidetik erdal-lirikaren goi-gaiñetara eldu direnak. Geienen ustez, beintzat, neroni ere ondolik narraiaela.

Fray Luis'en amar olerki eta San Juan de la Cruz'en zortzi jo ditu begiz Gaztelu'k eta euskal-neurtitzetan eman. Nolako trabak eta

oztopoak arkituko zituen bere bidean, ezta gaitz igertzen. Izkuntza bateko bertsoak edozein besteko bertsoetan itzultzea eginbide larria da beti eta gutxi batzuek baizik onduko ez tuten. Orretarako bear du biurtzailleak "anapoeta" izan, Unamuno'ren itzez esateko, poeta ez ezik: ots, ber-egillea edo ber-sortzaillea. Ezpaita aski, prosaz bezala, besteren itzen muiña eta mamia adieraztea; aren itzen musika ere, eta ez musika ixilla, belarriek suma dezaketena baizik, nolabait ere berritu bear baita beste soñugailu baten bitartez.

Gaztelu'k, gaiñera, txistu edo alboka zaarrari egokitu bear zion flauta aberatsaren soñua eta doiñua, ezpaitago gure izkuntza bestea bezain landua. Fray Luis'en poemak, bere bakuntasun engañagarrian, eztira tradizio luze batek metatu dituen eun milla jakite izkuturen lorea eta bits bikaiña baizik: San Juan'enak, berriz, mistikaren bidexior illunenetan barrena garamazkitelarik, maitasun-kanta profanoen oiartzun bizia dira maiz, misteriozko alkimia baten bidez jainkozko biurtua.

Ezin abia gaitzke Gaztelu'ren lana ahapaldiz-ahapaldi neurtzen eta ebasten. Aski eta geiegi da esatea gutxitan baizik eztiola iruzur egiten bere itzulpenak aurrean duen eredu goitarrari. Bertso batzuek heteagoak irudituko zaizkigu, eskasagoak beste zenbait, baiña, erabat artu ezkeru, erdal-olerkien erraiñu bete eta ozen ageri zaizkigu.

Gogor-antxeokak arkituko ditu agian norbaitek, baiña gogoa eduki bear luke orrelako orrek gogorrek eta zailak direla erdal-ereduak ere, beren trinkotasuna dela bide. Nik, aukeran, berriegiak arkitzen ditut, "garbiegiak" nolabait esateko, erabateko aitzakietan sartu bear baldin badut. Bestela esango dut, argiango geldi dedin. Erdal-olerki oriek zaar-kutsua, zaar-usaia dute, oraingo irakurlearen tzat; euskal-itzulpenek, berriz, berri-antxeokak dira: Orixe'renez oroitarazten gaituzte. Beste ots bat dute, musika orretara oitua dagoen belarriarentzat, Detxepare, Joanes Etxeberry edo Gazteluzar'en bertsoek, baita XV, XVI eta XVII'garren mendeetatik guregañaino eldu diren maite-kantak ere.

Gure izkuntza dagoen baiño landuago balego, pekatu larria litzake, noski, mendeari eta garaiari dagokion giro jakin ori ez itzultzea. Gauden gaudenean, ordea, eta iñor gutxi saiatu den ezkeru giro berezien begitarte aldakorra itzultzen eta irakurleari erakusten, ezin ditteke izan erru ariña baizik, akats ezereza, Gaztelu'ri egotzi diodana. Onek ere esan dezake, arako Detxepare'k azken-buruan esan zuen ura bera: *Debile principium melior fortuna sequatur.*

Onenbestez eztitut azaldu liburu aberats onen ondasun guztiak. Erdal-olerkiak ditu euskal-itzulpenen aldamenen, batzuek eta besteak bear diren oar eta argibideak oin-aldean dituztelarik. Bi olerkarien

bizitza, idazlanak eta bertso-neurriak, gaiñera, zeatz eta astiro aztertuak ageri dira, Aita Onaindia'ren laguntzarekin.

Are geiago. Sarrera, euskeraz eta erderaz, Orixe'rena da. Or aztertzen ditu neurtitz oek eta neurtizkera erabat, poema oek eta poesia erabat. Esan diteke, geiegizko gezurrik esan gabe, or dagoela euskal-literaturari, eta literaturari erabat, utzi dion testamentua eta ordenua. Naikoak genituzke orrialde oriek irakur-irrika edozeiñengan sorta-razteko.

Are geiago oraindik. Goikoetxea jaunak, askok dakigunez, begi zorrotzez begiratu oi dio darabilgun —obeto esan, darabilten— euskal-neurkerari: etzaio ez egokia iruditzen ez jatorra. Orrexegatik, bere iritzia azaltzen digu emen, argi eta garbi, eraskin antzera.

Gaztelu'ren ustez, ez lukete silabek izan bear —Dexepare ezker, gutxienez, diren bezala— euskal-neurtitzen oiñarri: “Zoritxarrez aukera izan dugu neurtizkeratzat zorioneko izki-zenbaketa dalakoa. Neurtizketarako pikoak [ictus direlakoak] zenbatu bear lirake, ez silabak, neurbide errexagoa dana gaiñera, irakurleak igerri baldin badio.” Teoria orrek, oker ezpanabil, badu beste baten eitea: arako Manuel Lekuona jaunak bere *Literatura oral euskérica*-n azaldu zuen arena. Pikoak esatea naiz oiñak esatea berdintsu baita. Gei dezagun piko edo oin oriek neurtzeko erregela xee xamarrak ipintzen dituela Gaztelu'k.

Bistan dago bi alde dituela teoria orrek. Batetik, eredu berri bat (Orixe'k beiñola, oker ezpanago, segitu zuena Prudenzioren zenbait itzulpenetan) aurkezten die itz neurtuz mintzatzen direnei: oriei dagoie, beraz, erantzuna, bide berria onartzea ala arbuiatzea, eta ez neri, ezpaitut oraingoz bertsoetan asteko asmorik ez gogorik.

Bestetik, ordea, eta emen badijoakit neri ere, neurkera orren bidez esplika diteke silaba jakiñik eztuten kanta zaarren neurria. Baditeke orrela izatea eta egilleak, adibidez, orrela azaltzen dizkigu, patroi berriaren arabera, zenbait ahapaldi. Gaia, orratik, astiroago ikertu bearrekoa da baietzkoan naiz ezezkoan mintzatu baiño leen.

Luzeegi esanak laburtzeko, gutxi bezain liburu joria eta ugaria eman digu Goikoetxea jaunak, gutxitan landu den sail bat lantzen duena, gaiñera. Euskal-poesiaren atzeaz eta geroaz kezkatan denak usu erabiliko du, ezpairik gabe, esku-artean.

Zaitegi'gan, askok —ni beintzat orietakoa nauzute— idazle lan-
dua, ikasia, ikusten dute, euskaltzale sutsuaz gaiñera: antziñakoen-
gandik datorkigun jakinduri aberatsaren ondorengoa, aspaldiko jakin-
zale eta jakintsuen ondarea euskeraz azaldu eta zabaldu nai duen
buru-langille bizkorra. Berak ere, ez ote du orrelatsu ikusten bere
burua, izen-deiturei letra oriek erasten dizkien ezker?

Bada, alaz ere, beste Zaitegi bat, apalagoa, barrenkoiagoa, bere
baitakoagoa: euskal-poesiaren plazan, "Tori nire edontzia" saritu
aren ondoren, bein eta berriro agertu dena. Oraintsu ere, jakitun-
lanetan buru-belarri murgildua zegoela uste genduenean, antzifiako
gauzen lozorro goxoan, goldaketan dugu berriz gure artean, sarkor,
eragille, bertso biozkoia duela ezpafiñetan:

*Euskaldun erara itzetan laburra,
goldean ari naiz lenago bezala:
otadi-okuntzak labakitu-ala
ereingiro daiten arbasoen lurra.*

Zaitegi'ren mintzaerak badu beti alako gogor-antxa, trinkotasun
sendoaren ume den zailtasuna. Zaagi zaarretan ari da ardo berria
iraultzen, gaztetan maitatzen ikasi zituen antziñako poesi-ereduen
zaagian. Latz bezain zeatz itzuli zigun bein Horazio eta zeatzasun latz
orretan irauten du, gero eta bertso biribillagoak iruten dituela. Ez naiz
erdeiñuz ari; zeatzasun latz orrek balio du gutxienez askoren erraz-
tasun beratzak adifia.

Klasikoen neurri mugatuetan mintzatzen den arima, ordea, senti-
korra da arras, errromantikoa; goibeltasuna, negarra eta garai-dea-
darra oiuka darion arima. Urrutiko Guatemala'ra jo bearrak eztio
sorterriaganako grifia epeldu, goritu baizik, eta maitasun gartsu orrek
sutzen du burutik burura liburutxo au. Gero, atze-oial gisa, bizi-
erpiñera igoa dugun gizon umoagan nabari da orain estaltzen ari zaion
malda-beeraren laifio otza.

Formaren betea erakusten dute nonnai Zaitegi'ren olerki oek, bere
baitakoek adifia itzuliek, Orien edertasuna ezta axalekoa: estalki soi-
lla, bitxi nabarmenik gabea, daramate aragi billuziaren gaiñean. Ira-
kurle ausnarkorra bear bi soiltasun orien egokitasuna ezagutzeko eta
dastatzeko.

L. MITXELENA.

P. LAFITTE. *Koblarien legea*. Editions "Gure Herria". Bayonne.

Amasei orrialdeko liburuxka bat da. Mattin Irahola bertsulari zarenaren oroitzapenari eskeñia.

Bertsogintzako lege mugak ederki bereizten ditu. Gaiak nola aukeratu ta burutu, zenbait doñuren neurriak adieraziz, mintzaera ta azalpenen edertasunak zelan ornitu, ta abar.

Dan laburrean eztu itzik sobra. Bear bada bertsolariak ez dute bertatik zer ikasirik izango, baña bai noski gure arteko zenbait idazle bertso-zalek. Larregi dira gure artean izneurtuetan idazteko zaletasun ori dutenak, naiz ta, poesiaren aldetik ez-ezik, bertso antolamenaren aldetik ere ezer jakin ez.

Liburuxka au probetxugarri deritzagu izneurtuetan ari diran guzientzat.

CHARAMELA. *Bertso ta erri-kanta bilduma*. Imp. Laharrague. Bayonne.

Oraindik argitaratu berri da. Eun da ogeita bost kantu dakarzki bere 128 orrialdeetan.

Xalbador bertsulariari buruz mintzatzen ari giñelarik, J. M. Leukuona-ri esker, arkitu nuan liburutxo au. 37-garren orrialdean argitaratzen bai dira Xalbadorren "Esperantzarik gabeko amodioa" bertso aipatuak. An bai dala poesia eta ez gure beste zenbait olerkariren artean.

Mugaz andiko zenbait kantu samurren artean emengo batzuk ere azaltzen dira.

Ta nik ez dakit zergaitik, baña alde artako argitalpenetan maizago arkitzen ditugu kantak, diran bezela, emen oitzen dan konponketa gabe.

J. S. M.

Aiskolariak ta beste ipui asko. Auspoa Liburutegia, 23. 1963.

Ipui oek, itzaurrean ikus dezakezunez, Donostia'n amabostean bein agertzen zen *Baserritarra* aldizkaritik artuak dira, egillearen izenik gabe argitara zirenen artean bilduak.

Itzaurre orretan bertan dago azaldua, gaññera, nik egin dezakedan baiño obeto, zer-nolakoak diren ipui oriek: "...badago beste ipui-mota bat, gure erriak beste oyek baiño maizago aotan darabillena. Ipui auek, beti edo geyenetan beintzat, eguneroko bizitzan gertatu ta norbaitek jasoak izaten dira. Euskeraz izen bat baiño geyago dute: gertaera, gertakizuna, pasadizoa, ateraldia, aterakaya..., itz oyek danak gauza ber-bera adierazten ez badute ere. Geyenetan laburrak izaten dira, Piper-miña galanki izaten dute, ta gure erriaren umorea, euskal-umore jator berezia agertzen digute...

"Mota ontako ipuyak zer-ikusi aundia dute bertsoekin. Biak ere umore bera azaltzen dute; berdin-berdiñak dituzte beren grazia, piper-miña, eztena, ziria... Itz batean esateko, euskal-ipuyak eta bertsoak elkarren senide dira, adar beretik ondu diran frutuak dira, enbo:batek bota dituen adar bi."

Alaz ere, bada emen bat, liburuari izena ematen dion *Aiskolariak* ain zuzen, besteetatik franko baztertzen dana, oker ezpanago. Gorago jaso nai du onek burua, agi danean, garai artako eta leenagoko erdal oitura-irudigilleen antzera, eta orretarako bear duen kemenak eztiou uko egiten. Izkera lasai-aberatsa du N-K. Ietren azpian estalia dagoen egilleak, eta ederki daki kontatzen ederki ezagutzen dituen gaiak eta gertaerak.

1905 eta 1911 bitartean iraun zuen aldizkari orrek. Badago noski alde ederra orduko eta gaurko euskal-aldizkarietan ageturikako idazlanen artean. Meditazio-gai egokia dauka, "Auspoa"-k bildu eta berriz argitara dituen orrialde oetan, geroztik onerakoa irabazia izan ote den guztia jakin nai duenak. "Goazen aurrera —izan diteke bilduma onen ikurritza—, baiña leengoaz aaztu gabe", aldi igaroan baititu sustraiak oraiñak eta geroak.

FERMIN IMAZ. *Bertso guziak*. Biltzalea: A. Zavala, S. I. Auspoa Liburutegia, 24.

Fermin Imaz Etxeberria, Donostia'n 1879-an jaioa, Donostia'n bertan il zitzaigun 1929-an. Amaika bertso-paper atera eta saldu zuen erriz-erri bitarte orretan.

Orain bilduak agertzen diren bertsoetan eztago bear bada poesia geiegirik —neurria bera ere etzuen, dirudienez, txit zuzen erabiltzen beti Imaz'ek—, baiña bai garai luze bateko kondaira, eta ez kondaira otza eta legorra, bizia eta umoa baizik, gertakarien kontaketa iritzien beroa erasten dion erri-periodismua. Onela entzun genitzake bertso-lariaren aotik, au inguruko giroaren oiartzun dela nolabait ere, ogeiren bat urteko alabearrak eta ezbeurrak: Messina'ko lur-ikara (1908), pakezale eta burrukalari agertzen digun Melilla'ko gerra (1909), 1909 eta 1912-ko galernak, Orio'ko Aundiyak 1910-ean bi baserritarren kontra galdu zuen estropada oroikarria, Donostia erre zuteneko eun-urtegarrena (1913), Europa'ko leen gerrate aundia (1914-1918), euskaldunon arrokeria zertxobait zapaldu zuen Prat eta Ubarretxena'ren korrika-apustua (1915), Zegama'ko eriotza (1924)... Eztabaidak eta polemikak izatea ere bearrezkoa den ezker, egunkarietan bezala, emen dator Imaz eta Txirrita'ren artean sortu zen sesio errearen berria ere.

Au guztia ez ote da gai egokia garai orretako kondaira, baiña barrengoa, ez azalekoa —Unamuno'k “intraistoria” deitzen zuen ura edo—, egin nai duenarentzat? Gizon dira beti gizonak naiz itz laburrez naiz luzez, naiz esaera dotorez eta garbiz naiz arruntez mintzatu, eta berdintsuak dira noski, itzak gora-beera, dituzten auziak eta iritziak. Begira bestela nola ematen digun Imaz'ek aditzera bere ustea eta naia erriak desarma ditezten:

*Kristaua iltzeko elementuak
obe ziraden galazi,
etzan pasako orain pasatzen
ai dan ainbeste desgrazi,
guraso onak seme ederrak
estitu alperrik azi,
geren bururik etezagula
tamañ'orretan ikusi,
gerr'onenian baño obia da
pake txarremian bizi.*

Egituraren ederrez ez genituzke bear bada aintzakotzat artuko bertso oek, eta oen antzera beste asko, euskal-literaturaren lorategi batean, baiña ezin uka adierazi nai dutena argiro eta bortizki adierazten dutenik.

Bertsoak biltzeko lana Aita Zavala'rena da; bereak dira, gaiñera, argibide ugariak. Guztiok dakigu nola egiten dituen orrelako lanak, eta eztago geiago esan bearrik. Geienez ere, betiko maillan aritu dela oraingo onetan ere: betiko maillan gutxienez.

Klasikotzat artua dugu aspaldidanik Iturriaga gure literaturan eta klasiko bati dagokion zoria eta patua izan ditu: zeru altuetaraiño jaso daukagu aren izena eta omena, baiña eztitugu aren obrak bakanki baizik irakurtzen. Bere lanen artean ere, ezagunagoak dira *Ipuiac* direlako alegiak eta gaiñerako bertsoak, geiagotan argitara direlako noski, *Jolas* oek baiño.

Ezta ori gure zabarkeriaz bakarrik gertatzen, ezta klasikoei maiz egozten zaien irakurgaitzasunaz ere, *Jolasak* etziren erraz arkitzen, ongi orniturikako liburutegietan izan ezik, naiz bigarren aldiz, 1857-an, zenbait euskalkitara itzuliak agertu ziren, L.-L. Bonaparte'ren arduraz. Aurreantzean, ordea, eztugu orrelako aitzakirik: "Auspoa"-ri eskerrak, irakur ditzakegu orain Iturriaga'renak zeuden zeudenean, erdera ta guzti, liburu txukun, merke eta irakur-erraz onetan. Eta 1842-ko *Diálogos basco-catellanos* aiek ez ezik, baita bertsoetan burutu gabe utzi zituen beste iru *Jolasak* ere. Orrezaz gaiñera, or daukagu bilduak Gregorio Mujika zenak ain ederki prestatu zituen Iturriaga'ren bizitza eta lanekiko berriak.

Gaurgero, beraz, ezta barkakizun izango Iturriaga'ren prosa ongi ez ezagutzea, guztiok ikus baitezakegu, besteren iritzien eske ibilli gabe, nolakoa den, zertan datorren bat egungo eguneko oiturekin eta zertan ez. Nolanai ere, eztut uste leku txarrean geldituko denik ge-roko geienen aldamenean.

Galdera bat, bukatu baiño leen. Oi ez bezalako irakaslea izana dugu Iturriaga, guztiok dakigunez, eta eskoletarako ondu zituen bere lanak oro: *Jolas* oek, esate baterako, "para las escuelas de primeras letras de Guipúzcoa" egin zituen, berberak dionez. Ori orrela izanik, bada, ez ote lirake egokiak, egungo egunean ere, zeregin orretarako?

"Nekazari-aurrentzat idatziak dira, ordea —esango du bear bada norbaitek—, eta orain kaletarrak dira geienbat, ez baserritarrak, mota orretako irakurgaien bearrean daudenak". Baiña aurki orri ere arki dakioke bere ifrentzua: iritarrak, kaletarrak, badira oraingo euskal-eskoletako aurrak, eta kaletarrak direlako ain zuzen, guztiok mantentzen gaituen ama lurretik saiestuak eta aldenduak, are geiago komeni zaie nekazaritza eta abere-zaintzaren berri jakitea. Eta ori ikasteko nekez idoro dezakete Iturriaga baiño gidari oberik, bai gaiaren eta bai izkuntzaren aldetik, Larramendi'gandik datozkion zenbait asma-kari gora-beera.

Galdera oni, edo eske oni, bestek erantzun bearke dio, ordea. Guk zalantzarik gabe esan dezakeguna, eta emen ipifiiko dut azken-puntua,

beste auxe da: ederki baiño ederkiago dakitela "Auspoa"-koek zertan ari diren eta nora doazen, Poliki-poliki, baiña atertu gabe, or ari zaizkigu gure eskuak euskal-aberastasunez mukuratu betetzen.

ERNEST HEMINGWAY. *Agurea ta Itxasoa*. Euskeratzailea: Angel Goenaga, S. I. Kuliska Sorta, 52'garren zenbakia, Itxaropena Argitaldaria, Zarautz'en, 1963.

Emen dugu euskeraz *The Old Man and the Sea*, euskaldunon adiskide on baten eleberria, Aita A. Goenaga'k zuzen eta trebe ingelesetik itzulia. Hemingway'ren azkenekoetakoa izanik, aurrena sartu da gure izkuntzan.

Enatzaizue Hemingway aurkezten asiko orain, txorakeria bailitzake. Bear duen aurkezpena, gaiñera, zentzuz eta neurritz egiña arkituko duzue Joxe Artetxe'k itzulpen oni ipiñi dion itzaurre atsegiflean.

Lanbide gogorra artu zuen bere gain Aita Goenaga'k, besterik badirudi ere, baiña gogotik ekin zion eta tajuz burutu du. Hemingway'ren kontatzeko modu soilla, elkorra itxuraz eta inguruz-inguru nora gabe dabillena, ezta biurtzen erraza, ezta alderatzeko ere, batez ere bestelako bideetara oitua eta jarria dagoen gurea bezalako izkuntza batean. Orain, itzulpen doi onetan, badute gure eleberrigileek, biurtzaillaren nekeei eskerrak, kontabide berrien eredu bat, erderara jo gabe.

Irudiak direla eta, esku ezagun bat arkitzen dugu euskaltzaleok: beste ainbat euskal-liburu apaindu dituen Santos Etxeberria'rena.

TAUER'TAR NORBERT. *Bere idazkiak*. Editorial Vasca Ekin, S. R. L., Buenos Aires (urterik eztu aipatzen).

Norbert Tauer'en izena ongi edatua dago, noski, euskaltzaleen artean; edatuagoa, zalantzarik gabe, Hemingway'rena baiño. Nork

eztu izan, euskal-arloan zertxobait jardun dugunon artean, aren gutunik? Gutxienez ere, nork eztu aren izena bein ta herriro irakurri euskal-aldizkarietan, baita EGAN-en bertan ere? Eztugu geienok bein ere ikusi ta, alaz guztiz ere, ezagunagoa iruditzen zaigu maiz aski zenbait adiskide eta aaiċe baiċio.

Nola aditzera eman, aditzera eman bearrik balego, zenbaitetaraiċio zorra dugun euskaltzale arrotz onengana? Gutariko zenbait baiċio geiago arduratzen da euskeraren biziċaz eta lantzeaz, eta are esango nuke trebeago mintzatzen ikasi duela, ariaren ariċaz, jaiotzez euskaldun geran asko baiċio.

Buenos Aires'ko "Euskaltzaleak" elkargoak eman du liburutxo au argitara, eta merezi onez eman ere, Tauer jaunari nolabait goratzarre egitearren, bere millagarren euskal-eskutitzera eldu denean. Bi zati ditu liburuak: Tauer jaunaren eskutitz eta euskal-bertso autatuak eta argitaratzaileak, eskeintza gisa, ipiċi dion itzaurre luzemamitsua.

Tauer'en izena eta luma ezagunak ditugu, baiċia eztakigu guztiok ain zeċaro noiz eta nola sortua den bere euskeraganako joera sutua. Orain, inguru-minguru orien berri jakin nai duenak badu non idoro jakingarririk aski. Ona, esate baterako, nola azaltzen digun Tauer'ek berak bere euskaltzaletasunaren jaiotza:

"Ogei urtedun gazte bat izanik, Euskalerrira lenengo etorri nintzan ta euskal abenda garbi ta sendoa, inguratzen duten errietako abendekin zer ikusirik ez duena, baita ere Euskalerraren oitura jatorrak eta kanta ederrak txoratu naute. Abenda arrigarri onen izkuntza ederra ikasteko asmoa arturik, Baionako liburutegi batean euskerazko liburu batzuek, oien artean Kanpion'ek idatzitako euskal-iztia, erosi nitun. Eta etxeratu ondoren, kemen aundiarekin ikasten eta euskerazko liburu berriak erosten asi nintzan. Orain nere eusko-liburutegian eundaka zenbaki daukadaz. Eta onela piztu zitzaidan euskaldunenganako maitasuna. Atzerritar asko bezela, ikasten ez-ezik, baita biotz-biotzez eta barren-barrendik euskera goxo eztsua maitatzen dut."

Egoki-egokia deritzat, merezia izateaz gaiċiera, Tauer jaunari egin zaion omenaldi oni. Komeni baiċio komeniċago genduen, bestalde, goraxeago esan dudan bezela, berorren nortasun eta euskaltzaletasunaren berri eman zezakean izkriburen bat. Ori aski eztela, ordea, badu beste lalio bat, bere-berez, liburu onek. Eskutitzak eztute gure artean luzaro irauten; maiz doaz surtara, edo paper zaarren saskira, jaso bezain laster. Jaungoikoak daki, beraz, zenbat geldituko diren osorik urte mordoxka baten buruan. Eta bestek eztaki arduratuko ote den iċior orduan ondamendiari itzuri zaizkion paper zimur bakan oriek

biltzen eta aztertzen. Gaugero badakigu orratik zenbait ale berezik, inprentari eskerrak liburu onetan gorderik, iraungo duela orduraino: orrelatsu salbatu ziren, ugolde andikoan, animalia-mota bakoitzetik pare bat, ar-emeak. Noe'k kutxan gorde zituelako.

JEAN-BAPTISTE ETCHEBERRY. *Michel Garicoitz Sainduaren bizia eta bertuteak*. Pierre Lafitte kalonjearen aintzin-solasarekin. Baiona, 1962 garren urtean.

Ataka gaitz onetan, beñiola Eugenio d'Ors'ek (artean "Xenius" zenak) egin zuena egin bearko dut: neurri doi eta zeatzetara jo, usteak eta iritziak bertan beera utzirik.

Ia 250 orrialde larri ditu azal alaieko liburu mardul onek, iru zatitan bereziak: Bizitza, Bertuteak, Hiltze eta ospe.

Leenak eta azkenak Santu euskaldun onen bizitza eta eriotza agertzen digu —"tiletz-tilet", Lafitte jaunak ederki dion bezala—, bizi zeñiokoa eta il ondoren anitzen gogoetan itzali ezten "irugarren bizitza". Eta bizitzaren ondoan, ark sortu zuen "Bihotz Sakratuaren aphezen batsasuna" deritzan obraren sortzea eta zabaltzea.

Eztigu gaiñera Michel Garicoitz basamortuko bakardadean bezala agertzen, bere garaiko eta mendeko gizonekin etengabeko ar-emanetan baizik. "Gisa hortan —eta Lafitte jaunak du itza, berriz ere— Eskualherriko ichtorio kantail bat emana zaiku begien aintzinerat... Horrek lanari emaiten dio hedadura gehiago, aldez edo moldez."

Orrezaz landara, bigarren zatiak eskeintzen duen baiño geiago ematen du, ezpaita egillea Michel Garicoitz'en birtutez ari soil-soillik, erabat birtutez baizik. Nolabait esan, kristau-ikasbide zabal baten irudiko da, anitz gertakari eta istorio, zaar eta berri, dituela bidelagun, antziñako eta geroagoko zenbait euskal-idazle presturen moduan eta eran. "Michel Garicoitz-en eta bertze askoren bertutea gorestea ez askiz —dio Lafitte'k—, liburuaren egileak nahi ukan du irakurtzalea lagundu dohain berez jabetzen, eta horra zergaitk bertute mota bakoitza barna danik ikertua den."

Etcheberry jaunaren euskeraz mintzatuko naiz azkenik, eta orain neronen aoz. Arriturik utzi nau bere aberastasunak, arriturik eta izu-

turik, ezpaita iztegietatik artua, baizik eta berezkoa, ao-mintzaeraren iturri garbitik dariona: maiz aski, azkenik, iztegietan arkitzen eztena. Bere liburua irakurri ondoren, asia nauzute pentsatzen ez ote nukean euskeraz ikasten abiatu bear, eta asi-asieratik abiatu, gaiñera.

JORGE DE OTEIZA. *Quousque tandem...! Ensayo de interpretación estética del alma vasca: su origen en el cromlech neolítico y su restablecimiento por el arte contemporáneo.* Colección Azkue. Editorial Auñamendi. San Sebastián, 1963.

Nik —eta barka bekit “izenorde iguingarri” onezaz asten banaiz mintzatzan— profeta baten gisan ikusten dut aurrenik gure Oteiza, gure artean nola eta nondik eztakigula —aldiz bizardun, aldiz okotz-soil— agertu zaigun antziñako igarleen ondorengo galdu baten antzera. Eztut artista ukatzen, baiña artista, liburu onetan bertan ageri denez, profetaren atzetik dabil.

Aurrenik, ordea, profeta eta igarlea elkarrengandik berezi bearko genituzke. Igarlearen egitekoa igertzea da, noski, baiña ez profetarena, berez eta leendabiziko beintzat. Profeta, besterik baiño leenago, Jainkozko ezin-egonak sutan daukan gizona da, inguruan ikusten dituen bidegabekeriek ikatz bizen antzera erretzen dutena.

Juduen profetak kristautasunaren aitzindariak dira guretzat, erlijio samurrago baten bideak zabaldu zituztenak. Beste zerbait ziren, ordea, garai artako askorentzat eta batez ere orduko *beati possidentes* zirenentzat: nolabaiteko bizimodu nabarmena daramaten arlote-alprojak (“Oa, ar ezak lizunkeriazko emaztea eta sor itzak lizunkeriazko seme-alabak”), oiñ eta garraxi erriz-erri dabiltzan bazter-naastailleak.

Profeten antzera, badu Oteizak ere garra eta etorria, badu deardarka *opportune et importune* mintzatzeko deia. Eztio ajolakabeke-riaren pake gozoan bizi denari pake gozorik utzi nai eta pakearen —besteak beste— jabe direnek eztiote berari ere barkatuko. Gerra badakar, gerra gorria izango du berak ere.

Esan dezadan, bada, aurrera jo baiño leen, bizi- gogoko dudala Oteiza eta Oteiza-ren jokabidea. Orrelako akullaitzailleren baten premian geunden, geure buruari ederretsiz lizunduko ezpagañan. Aruntzago, gorago, bulkatu nai ginduzke, eta bultzada gogorren bearrean gera iozorrotik irten eta norabait mugitzeko. Argi eta garbi mintzatzera

—gerta ala gerta— zer den ere erakusten digu eta ezta ori irakaspen makala izkuntza gogoeten estalki biurtu dugun frankorentzat.

Oriek ola direlarik, teoria estetiko bat azaltzen digu Oteiza'k bere liburuan, eta izkuntza ugari eta sutsuan azaldu ere. Antze-bide berria zabaldu nai digu, euskal-arimaren mintzabide gerta dedin, eta antze orren eredia, oker ezpanago, neolitikoan erakusten digu, euskal-antzeak garaitu duen gaillurrik soil eta gorenean.

Enaiz ni nor auzi ori erabakitzeko, baiña Oteiza'ren iritzia, gure kondairaren eta kondaira-aurrekoen azalpena den aldetik, mito-gisako zerbait iruditzen zait teoria azia eta eldua baiño geiago. Maite ditut euskal-mendietako mairu- eta jentil-baratzeak, baiña ez tut uste, ametsetan ere, Parthenon baten pareko direnik. Ezta, orretara beartzen banaute, urtez kidetsu diren zenbait Andaluzi-aldeko trego-arriren maillara iristen direnik ere.

Esanak oroitazten dit or daudela, Oteiza'k oldar bizian eraso dien etsaien artean, "Urkixotarrak" direlakoak ere; badirudi gaiñera, eta eninduke orrexek minduko, neure buru tristea eztabillela orien-gandik urruti. Izkuntzaren gorputz ustelkorrari, ustelduari ezpada, lotuak daudelako, ura pizten duen izpiritu biziari jaramonik egin gabe.

Aldez arrazoi du orretan Oteiza'k, nik uste, eta aldez ez. Jakintza ezta gizon osoa, gorputz eta arima, bere aalmen guztiekin, ase dezakean gauza. Jakintzaz gorago, bear du beste azkurririk. Ametsak, mitoak, bizi du egiak adiaña.

Alaz guztiz, bearrezko du jakintza ere, eta jakintza ezin ditek bestetan biurtu, jakintza izango baldin bada. Jakintzarentzat, esate baterako, izkuntza bat besterik ezta euskera, bere nortasun eta historia bereziaren jabea, noski, baiña beste edozein izkuntzaren kidea, alaz ere, funtsez eta muiñez.

Gu, gaiñera, jakintza utsaren eta soillaren premia larrian gera, aren fruituak ezagutzen baititugu ura bera baiño areago. Eta jakintzak darama batipat mundua dabillen bideetatik. Onak naiz kaltegarriak izan, nekez aldatuko ditu iñork egungo egunean.

Mitoek berek, zein eta bearrezkoak zaizkigun, geiago iraungo dute arkaitz gogor orren gaiñean eraikiak izan badira, ondar igikorretatik urruti. Baiña, nolana ere, aitortu bear da ezuela jakintzak aginte zorrotzik irudimenaren eremu lañotsuan.

Bizi luzea eta emakorra opa diet Oteiza'k, euskal-antzearen bul-tzagarri, sortu dituen mito berri edo zaarberrituei. Alabiz. Izango duten ala ez, ordea, ezin dezaket esan ezpainaz, profeta ez ezik, ezta igarlea ere.

L. MITXELENA.